

UTDRAG UR:

Sune Friström

Kristianstad

Christians stad

Del II

Norr Tvärkanalen

Nyteboden

Fortifikationshuset

Hovrätt, värdshus, skomakeri, brigadchefsbostad, prästgård, tullkammare, militär och civil kontorsbyggnad. Ja nog har det så kallade fortifikationshuset haft skiftande öden under seklernas gång. Denna välbevarade kulturhistoriska fastighet från stadens äldsta tid med sitt läge i anslutning till kyrkan är sannerligen ett av Kristianstads märkligaste byggnadsminnen.

Bild: Regionmuseet Kristianstad

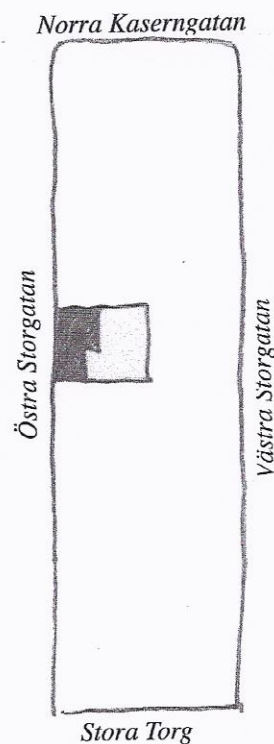
Vid Västra Storgatan 11, strax intill Heliga Trefaldighetskyrkan, ligger ett gulmålat tvåvåningshus med två markanta portvalv. Det södra portvalvet leder genom "hovrättspassagen", en relativt nyöppnad gångpassage genom det långsmala kvarteret Hovrätten. Det norra portvalvet med välbevarade kryssvalv leder till nuvarande civila hyresgäster, konsultföretag, som i dag disponerar hela huset. Förr var Fortifikationen inhyst i byggnaden.

Tvåvåningshuset är uppfört på två tomter och består av en äldre del i söder från år 1630 och tillbyggnad i norr från år 1758. De äldsta delarna är alltså mer än 370 år gamla. Den norra delen bara 250 år. Båda nog så aktningvärda åldrar för ett välbevarat hus. Den uppmärksamme iakttagaren kan faktiskt skönja skarven mellan dansktidshuset och tillbyggnaden mellan fjärde och femte fönstren från vänster i övre radens tio fönster.

Den stramt hållna fasaden ger en antydning av officiell prägel och avslöjar flera lokalhistoriska detaljer. Många Kristianstadsbor och turister har stannat upp framför de två stentavlorna över det sydligaste fönstret på bottenvåningen. Fönstret har en annorlunda utformad överdel än de övriga 17 på fasaden. Detta beroende på att fönstret egentligen är en delvis igenfylld entrédörr till det södra huset.

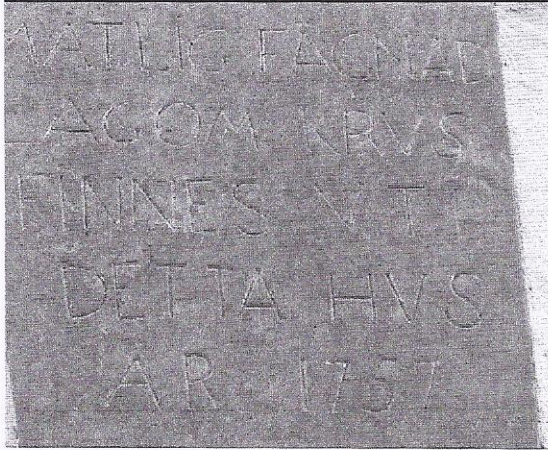
Skomakarmästare Mauritz Drewes från Härlöv satte dit den översta kalkstensplattan år 1630 vid entrén till sitt då nybyggda tvåvåningshus. Inskriptionen är på tyska, ett språk som förstods allmänt under dansktiden. Det kan uttolkas "Psalm 127: I det hus som Gud icke ger sin nåd arbetar alla förgäves, Mauritz Drewes, Bodil Nielsdatter, år 1630". Nog så tänkvärt även på 2000-talet.

Den andra stentavlans text "Måttlig fägnad - lagom krus - finnes uti detta hus, år 1757". Det var en vid denna tid ganska vanlig annonstavla vid värdshusentréer. Det var dåvarande innehavaren av det södra huset, borgmästaren Carl Schultén, som lät flytta rådhuskrogen hit år 1757. Året efter förlängde han huset norrut. Gatufasadens utseende i dag härrör alltså från år 1758. Mellan den igensatta entrédörren med stentavlorna och den södra

Texttavlor på fasaden. Bild: Sune Friström

porten kan den uppmärksamme betraktaren i fasadmurverket skönja konturerna av ett igenmurat bodfönster från 1600-talet. Bodluckan fälldes ned horisontellt och handeln försiggick på den nedfällda bodluckan.

1600-talshuset

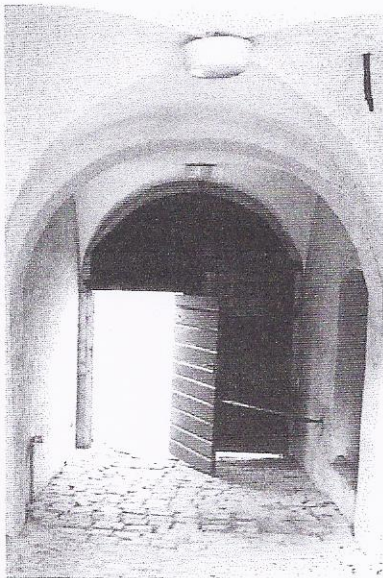
Vid stadens grundläggning år 1614 flyttade "Jens Schinder", det vill säga Jens Garvare från Vä till de två aktuella tomterna. På den norra uppförde han en mindre korsvirkesgård och på den södra ett "bolhus", sannolikt en del av den garverirörelse han bedrev under bar himmel. Han dog år 1619 under pesten. Änkan Johanne Sahl Jens Schinder pantsatte gården år 1623 och sålde den år 1625 till Mauritz Drewes Schomager.

Det var en stark önskan från Christian 4 att "präktiga hus" snabbt skulle byggas i den nya staden Christianstad. Redan i januari 1621 grep han in mot obebyggda tomter. I november 1629 stämde bland andra Mauritz Drewes in för fogden för att han inte på ett tillfredsställande sätt byggt på sina tomter. Han lovade då att snarast och senast till sommaren 1630 ha byggt på den södra tomten. På den norra låg Jens Schneiders korsvirkesgård kvar. Murmästaren Oluf Madsen, som fullbordade Heliga Trefaldighetskyrkan efter David Nyborgs död, är den sannolike byggaren av Drewes präktiga tvåvåningshus i sten. Han byggde även Hospitalet och var granne i söder till Drewes. Ur handlingarna i Drewes bouppteckning och studium av gamla kartor kan man sluta sig till hur huset såg ut. Innanför entrédörren, där stentavlorna nu sitter, fanns en liten tambur. Därifrån ledde en brant trappa upp till andra våningen. Där bodde Mauritz Drewes och hans familj i "stora stugan" och "lilla stugan" jämte stora och lilla kammaren.

I bottenvåningen fanns tre rum, som åtminstone på 1660- och 1670-talen hyrdes ut. Det tidigare omtalade försäljningsstället låg i huvudsak under trappan. Källaren hade två rum och har valv liknande dem i Kippers. Man nådde källaren från gårdssidan. På gården fanns brygghus, stall med mera, då Drewes i likhet med andra borgare vid sidan av sitt egentliga yrke bedrev jordbruk för att överleva. Mauritz Drewes fick vara med om att Christianstad blev svenskt genom freden i Roskilde år 1658. Han upplevde också stormningen av Christianstad år 1676, då danskarna återtog Christianstad och höll fästningen i två år. Den danska plundringen år 1676 innebar mycket våld och det åldriga paret Drewes avled strax efter. Sterbhuset lyckades behålla fastigheterna under hela 1600-talet.

bolhus = hus byggda på medeltida manér med lodräta stolpar (bul på danska) och mellanliggande plank

Portgång med valv. Bild: Regionmuseet Kristianstad

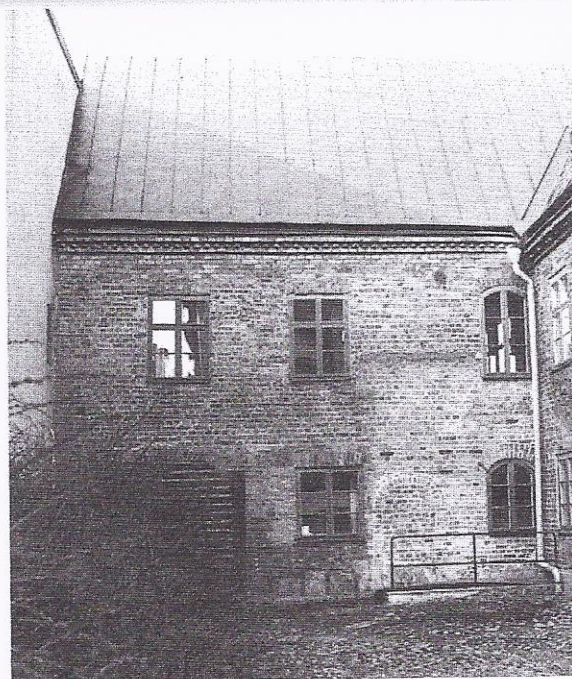
1700-talshuset

Formellt sålde Drewes sterbhus de båda tomterna med byggnader år 1713 och då börjar prästgårdsepoken. Köpare var Niclas Robelius, stadskomminister och kyrkoherde i Nosaby. Hans efterträdare i ämbetet, Petrus Sylwander, köpte därefter fastigheterna i april 1723 och nästa ägare år 1741 blev prosten Cornelius Faxe. Dennes efterträdare, prosten Swen Stenhoff, övertog gården år 1744. Avsikten var tydligen att även nästa prost, Gabriel Näsman, skulle ha köpt gården. Inspektören vid tullen Georg Trolle hann dock före i maj 1756 och huset blev under en kort period lanttullkammare. Redan efter ett år blev Trolle förflyttad och borgmästaren Carl Schultén köpte snabbt fastigheten innan prosten kommit till skott. Den omstridde borgmästaren Schultén flyttade år 1757 rådhuskrogen till sin nyförvärvade fastighet och satte upp stenplattan med värdshusreklamen över entrén.

Sannolikt är flyttningen av rådhuskrogen en bidragande orsak till att Schultén året efter, 1758, rev den av Jens Skinnare uppförda och vid plundringen illa åtgångna korsvirkesgården på norra tomten. Han förlängde den södra byggnaden norrut och bibehöll i stort gathusets formspråk.

I bottenvåningen innehöll tillbyggnaden ett trapphus, som nåddes från den nya norra portgången, ett kök samt en större välproportionerad kammare. I övervåningen rymdes sängkammare i en tillbyggnad inåt gården och kammare utåt nuvarande Västra Storgatan. Vardera var försedd med tidstypiska "kabinett", det vill säga toaletter. Över portvalvet fanns två mindre rum. Takfoten justerades samtidigt något på det södra huset och ett nytt tak lades över det nu 42 alnar långa huset. Om- och tillbyggnaden skedde med statlig subvention i form av sten och kalk till bygget. Mitt på tillbyggnaden lät Carl Schultén sätta upp en sten med inskriptionen "Pro civitate C S 1758" Detta betyder "för samhället-staten" och kan vara en syftning på att Schultén som borgmästare använde någon del.

Carl Schultén var borgmästare i Christianstad i 33 år, omstridd och känd som intrigmakare. För att reglera sina skulder tvingades han i oktober 1764 sälja fastigheten till ständernas upphandlingsdeputation. Priset blev 15 600 daler silvermynt, vilket kan jämföras med tidigare värderingar: 1 700 daler år 1725, 2 500 daler år 1741 och 3 650 daler silvermynt år 1756.

Gårdsfasaden. Bild:
Regionmuseet Kristiansta

Militärepok

Vid mitten av 1700-talet startade en omfattande utbyggnad av fästningen. Under 1760-talet var arbetet koncentrerat till norra fronten. Brigadchefen, översten och riddaren herr Johan von Hermansson, Skånska fortifikationsbrigaden, flyttade in i fortifikationshuset år 1768. Byggnaden kallades då fortifikationsbrigadhuset. År 1771 företogs en del ändringsarbeten åt gårdssidan. En trättillbyggnad innehållande ett kök med överliggande svalgång och vedförråd revs och ersattes av en större tillbyggnad i sten på 1758 års gårdsutbyggnad. Det utseende vi ser i dag på gårdsfasaden stammar således från år 1771.

Vid revolutionen i Christianstad år 1772, utspelades en av de första dramatiska scenerna i fortifikationshuset. En av revolutionsledarna, kapten Abraham Hellichius, arresterade tillförordnade kommandanten kapten S C Kempfe, som bodde i bottenvåningen på fortifikationshuset. Hellichius förklarade Kempfe avsatt, tog hans värja och utnämnde sig själv till ny kommandant. Även revolutionens ledare J C Toll har ett förflutet i huset. När han återkom till Christianstad efter 1808-1809 års krig som fältmarskalk och befälhavare över södra armén bodde han i här. Byggnaden var i sådant skick att år 1813 och 1814 diskuterades det att använda huset som landshövdingresidens och kommandantshus.

Det blev den år 1821 instiftade hovrätten över Skåne och Blekinge som flyttade in i byggnaden. Den var verksam där i 20 år, mellan 1821 och 1841, då den flyttades till nybygget Stora Kronohuset vid Stora Torg. Wendes artilleriregemente övertog byggnaden år 1841. Under många år bedrevs här den välrenommerade "informationen", det vill säga en förberedande militär högskoleverksamhet. Sedan skolverksamheten upphört i början av 1900-talet användes byggnaden bland annat som militärt skrädderi. Då ledningen för arméfördelningen, sedermera södra militärområdet, flyttades till Kristianstad år 1939 fick fortifikationsavdelningen disponera byggnaden. I samband med omändringsarbeten och moderniseringar år 1959 sattes den gamla ingångsdörren vid stenplattorna igen.

Numera finns bara en ingång, genom norra portvalvet. Den som får passera det kameraövervakade nålsögat och komma in i byggnaden, möter välproportionerade rum med höga skulpterade 1700-talsdörrar och en arkitektur, som speglar såväl 1600-talets borgarhus som 1700-talets verk av skickliga fortifikationsarkitekter. Detta gör fortifikationshuset unikt och till ett av Kristianstads absolut märkligaste byggnadsminnen.